

ADAM JASKÓLSKI

Uniwersytet Warszawski

 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9916-2530>

ROSYJSKA NARRACJA O II WOJNIE ŚWIATOWEJ W ŚWIETLE KRYZYSU UKRAIŃSKIEGO

THE KREMLIN NARRATIVE ABOUT WORLD WAR II IN THE LIGHT OF UKRAINIAN CRISIS

The main aim of this paper is to present the basic elements of the narrative of the authorities and pro-Russian media of World War II and the Soviet victory in this war in the light of the Ukrainian crisis and the deterioration of relations between Russia and the West. The author attempts to answer the question of what role in shaping the identity of contemporary Russian society is fulfilled by the memory of the victory of the USSR in the Great Patriotic War. The author analyzes the statements of the Russian authorities and texts that were published in the Russian media in 2014–2017.

Keywords: Great Patriotic War, Russian propaganda, Russian media, Ukrainian crisis, collective memory, historical policy

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podstawowych elementów narracji władz i prorządowych mediów rosyjskich o II wojnie światowej oraz radzieckim zwycięstwie w świetle kryzysu ukraińskiego i pogorszenia relacji na linii Rosja–Zachód. Tekst zawiera także próbę odpowiedzi na pytanie, jaką rolę w kształtowaniu tożsamości współczesnego rosyjskiego społeczeństwa pełni pamięć o zwycięstwie ZSRR w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej (tak przyjęto określać II wojnę światową w historiografii radzieckiej).

Wielu specjalistów w zakresie badań nad pamięcią historyczną uważa, że w świadomości współczesnego rosyjskiego społeczeństwa pamięć o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej, a przede wszystkim Zwycięstwo w tej wojnie (ros. *Pobieda*) pełni rolę „mitu założycielskiego”¹.

¹ Por. Л. Гудков, *Прославление Победы — способ коллективного самоутверждения*, <https://lenta.ru/articles/2016/05/07/9may/> (1.02.2018); Б. Ду-

Katarzyna Chawryło twierdzi, że z Pobjedy „uczyniono główny filar rosyjskiej tożsamości państwowej”².

Władze rosyjskie od czasu stabilizacji gospodarczej w Rosji w pierwszych latach XXI wieku poszukiwały nowego formatu ideologicznego, który miałby odgrywać rolę oficjalnej ideologii państwowej Federacji Rosyjskiej³. Władzom rosyjskim zależało na zbudowaniu takiej ideologicznej podstawy, która uzasadniałaby funkcjonowanie systemu autorytarnego w Rosji. Do tego celu wykorzystano m.in. najsilniejszy symbol współczesnej Rosji — wygraną w II wojnie światowej. Pokonanie faszystowskich Niemiec może być uważane za główny mit założycielski współczesnego społeczeństwa rosyjskiego i jako taki został on w Rosji sakralizowany. Lew Gudkow, dyrektor Centrum Lewady, zauważa, że sakralizacja Zwycięstwa polega m.in. na tym, że nie mówi się konkretnie o cierpieniach narodu radzieckiego. Polega ona przede wszystkim na całkowitej demonizacji wroga i przeciwstawieniu tym siłom zła zwycięzcy, czyli wielonarodowego ludu radzieckiego, na jego gloryfikacji, przedstawieniu go jako niezłomnej i nieskazitelnej siły dobra. Tym samym jednak na dalszy plan schodzi zadanie polegające na zrozumieniu i wyjaśnieniu przyczyn wojny oraz kompetencji radzieckich władz⁴. Współczesna polityka historyczna w Rosji koncentruje się właśnie na Zwycięstwie, a nie na innych aspektach wojny. Kult Zwycięstwa zdejmując odpowiedzialność z ówczesnej władzy i pośrednio usprawiedliwia cały stalinowski reżim. Próbuje się zatem tłumaczyć wielki terror lat trzydziestych XX wieku koniecznością przygotowania do wojny.

Pamięć o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej i symbolika Zwycięstwa we współczesnej Rosji są wykorzystywane jako sposób legitymizacji nowej władzy. Władimir Putin również postanowił wykorzystać symboliczny potencjał Zwycięstwa w celu uzyskania czy też podtrzymania masowego poparcia społecznego i zjednoczenia Rosjan. Dzieje się

бин, „Крoвoвая” война и „великая” победа, „Отечественные записки” 2004, № 5, <http://www.strana-oz.ru/2004/5/krovavaya-voyna-i-velikaya-pobeda> (1.02.2018); А. Колесников, *Хотят ли русские войны. Война и террор в восприятии россиян*, <http://carnegie.ru/2016/03/21/ru-pub-63077> (1.02.2018).

² K. Chawryło, *Stalin w dzisiejszej Rosji. Popularny i potrzebny*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2017-10-31/stalin-w-dzisiejszej-rosji-popularny-i-potrzebny> (1.02.2018).

³ Por. W. Siegień, *Naprzód ku przeszłości! Nauczanie historii a zmiany ideologii państwowej w Rosji na początku XXI wieku*, „Forum Oświatowe” 2016, nr 2 (56), s. 190.

⁴ Por. Л. Гудков, *Прoславление Победы...*

tak również obecnie — po tzw. konserwatywnym zwrocie w polityce Rosji, w warunkach znacznego pogorszenia relacji na linii Rosja–Zachód pamięć o Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej i symbolika Zwycięstwa mają służyć uzyskaniu szerokiego społecznego poparcia dla prowadzonej przez Kreml polityki (przede wszystkim zagranicznej).

W raporcie stowarzyszenia „Wolnoje istoriczeskoje obszczestwo” podkreślono, że ideologia sprowadza Zwycięstwo jedynie do roli symbolu pozwalającego identyfikować „swoich” i „obcych”, upraszcza je i profanuje, zabrania stawiania trudnych pytań, a odpowiedzi na nie blokuje między innymi poprzez wprowadzenie stosownych regulacji w kodeksie karnym. Każdego, kto podaje w wątpliwość „świętość” Pobjedy, kto kwestionuje słuszność decyzji ówczesnych radzieckich władz, kremłowska propaganda określa jako wroga narodu, przedstawiciela „piątej kolumny”, „poplecznika nazistów” itd.⁵ We wspomnianym raporcie stwierdza się:

Это еще один способ легитимизации сегодняшнего авторитарного режима, превращения его в наследника Победы по прямой, а значит, тем самым, как бы в нечто неприкосновенное и едва ли не столь же „священное”. Такой же была технология выживания (легитимации и защиты от критиков) и советского режима в последние 25 лет его существования: быть недовольным властью — значит, подвергать под сомнение нашу Победу. В современных условиях миф войны становится „оберегом” от оппозиции и „пятой колонны”, от „фашистов” и „бандеровцев”, внешних врагов и недоброжелателей⁶.

Podstawą polityki historycznej Kremla pozostaje zatem podkreślanie roli Związku Radzieckiego i Federacji Rosyjskiej, pretendującej do miana jego głównego spadkobiercy, jako kraju, który uratował Europę przed nazizmem i tym samym zapewnił jej długoletnie bezpieczeństwo i stabilizację. Warto zwrócić uwagę na fakt, że rosyjski mit o wojnie legitymizował tzw. system jałtański, zgodnie z którym Europę Wschodnią uważano za rosyjską strefę wpływów.

Gudkow zauważa, że rosyjski kult Zwycięstwa zasadniczo różni się od charakteru obchodów zakończenia II wojny światowej w krajach Europy Zachodniej. Tam jest to bowiem dzień smutku, zadumy, który wpisuje się w praktykę polegającą na próbie zrozumienia tego, co się stało. W Rosji wygląda to zupełnie inaczej: świętowanie Zwycięstwa

⁵ Por. *Какое прошлое нужно будущему России*, <https://komitetgi.ru/service/Do%A1%Do%B1%Do%BE%D1%80%Do%BA%Do%Bo.pdf>, c. 17 (1.02.2018).

⁶ Tamże, s. 18.

jest sposobem samoidentyfikacji, a pamięć o ofiarach schodzi raczej na dalszy plan. Dzień Zwycięstwa jest obecnie częścią wychowania rosyjskich obywateli w duchu heroicznego militarysty⁷.

Andriej Kolesnikow podkreśla, że kult Zwycięstwa przyczynił się do ukształtowania rosyjskiej mitologii wojny w ogóle. Zgodnie z nią operacje wojskowe prowadzone przez Rosję, są rodzajem spadku po Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej i sposobem jej naśladowania. W związku z tym 1) są słuszne, motywowane chęcią czy też koniecznością walki o prawdę i sprawiedliwość; 2) mają charakter obronny („to nie my, lecz na nas podniesiono rękę”); 3) kończą się wielkim triumfem sił dobra, czyli Rosji („Jesteśmy narodem zwycięzców”); 4) mają charakter prewencyjny – to Rosjanie potrafią rozpoznać wszelkie zagrożenia dla pokoju i im zapobiec⁸. We wspomnianym już raporcie stowarzyszenia „Wolnoje istoriczeskoje obszczestwo” stwierdzono, że wojna jako taka staje się środkiem służącym do konsolidacji społeczeństwa wokół lidera. Kremłowska propaganda w tym zakresie opiera się na założeniu, że wszelkie dzisiejsze konflikty (nie tylko wojenne), które Rosja prowadzi z innymi krajami oraz strukturami międzynarodowymi, są spadkobiercami konfliktów z radzieckiego okresu rosyjskiej historii (przede wszystkim Wielkiej Wojny Ojczyźnianej). Wojna jest narzędziem służącym legitymizacji władzy i konsolidacji mas wokół „dowódcy oblężonej twierdzy”⁹.

Chawryło zauważa, że polityka historyczna władz rosyjskich, której podstawą jest podkreślanie „sakralnego” charakteru radzieckiego zwycięstwa w II wojnie światowej przy jednoczesnym zacieraniu pamięci o zbrodniach reżimu stalinowskiego, znacznie nasiliła się po przyłączeniu do Rosji Krymu w 2014 roku. Badaczka stwierdza:

kremłowska propaganda indoktrynowała społeczeństwo zmilitaryzowaną, konfrontacyjną i imperialistyczną narracją historyczną usprawiedliwiającą prawa Rosji do półwyspu oraz przedstawiała rewolucję w Kijowie jako odrodzenie „fasyzmu”, któremu Rosja powinna po raz kolejny dać odpór¹⁰.

Warto wspomnieć w tym miejscu o wprowadzeniu do kodeksu karnego artykułu, który przewiduje odpowiedzialność karną za „rozpowszechnianie jawnie fałszywych informacji o działalności ZSRR

⁷ Пор. Л. Гудков, *Прославление Победы...*

⁸ Пор. А. Колесников, *Хотят ли русские войны...*

⁹ Пор. *Какое прошлое нужно будущему России.*

¹⁰ K. Chawryło, *Stalin w dzisiejszej Rosji...*

w czasach II wojny światowej”¹¹. Zawarte jest więc w nim to samo sformułowanie, na podstawie którego w czasach radzieckich wysyłano do łagrów ludzi o odmiennych poglądach¹². Za powyższe „przestępstwo” przewidziano karę pozbawienia wolności do trzech lat (do pięciu lat przy okolicznościach obciążających, łącznie ze „sztucznym tworzeniem dowodów oskarżenia”, tj. naukowymi badaniami historycznymi). Nie uściślono przy tym, co się kryje pod pojęciem „jawnie fałszywe informacje”. Decydują o tym pracownicy organów śledczych, którzy często nie mają wykształcenia historycznego. a przecież historycy do dziś prowadzą dyskusje na temat niektórych działań ZSRR i Armii Czerwonej podczas II wojny światowej. Oficjalnie więc ustawa rosyjska wprowadza prawny zakaz negowania Holocaustu, jednak jej istota polega na obronie ZSRR przed oskarżeniami o współdziałanie w rozpętaaniu wojny, w zbrodniach wojennych i okupacji Europy Wschodniej. Nikołaj Kopusow podkreśla, że w odróżnieniu od krajów demokratycznych, gdzie ustawy memorialne broniły pamięci ofiar zbrodni popełnionych przez państwo, projekt rosyjski miał bronić nie pamięci ofiar, lecz pamięci oprawców (czyli systemu stalinowskiego)¹³.

Alina Sobol i Agata Stolarz zauważają, że w narracji władz rosyjskich dotyczącej drugiej wojny światowej można wyodrębnić dwa główne nurty. Po pierwsze wyraźna jest strategia polegająca na heroizacji żołnierzy Armii Czerwonej. Towarzyszy jej wyraźna „strategia zacierania” połączonego z „zapomnieniem” o zbrodniach reżimu stalinowskiego¹⁴. Wspomniane badaczki stwierdzają:

wciąż wyraźna jest tendencja, której celem jest podkreślanie militarnej roli ZSRR w walce z nazizmem w okresie drugiej wojny światowej. To z kolei ma wskazywać nie tylko na siłę militarną Rosji w przeszłości, ale również na jej rolę jako aktora umotywowanego normatywnie, który z uwagi na swą postawę w przeszłości, może wiarygodnie reprezentować kwestie moralne w polityce międzyna-

¹¹ Chodzi o artykuł 354.1 kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (rehabilitacja nazizmu). Projekt ustawy wprowadzającej do kodeksu karnego nowy artykuł wczesną wiosną 2014 roku wniosła deputowana partii „Jedna Rosja”, Irina Jarowaja. 5 maja 2014 r. ustawę podpisał prezydent Putin.

¹² Por. A. Miller, *Polityka pamięci w Rosji. Rola czynników niepaństwowych*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2015, z. 2, s. 147.

¹³ N. Kopusow, *Ustawy memorialne w Rosji i na Ukrainie: krzyżujące się historie*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2015, z. 2, s. 179–180.

¹⁴ A. Sobol, A. Stolarz, *Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej w świetle obchodów 71. rocznicy wyzwolenia Auschwitz*, „Komentarze Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, nr 3, <http://www.iesw.lublin.pl/komentarze/KIESW-2016-3.pdf> (1.02.2018).

ROSYJSKA NARRACJA...

rodowej w dobie współczesnej. Ten właśnie — skierowany do odbiorców w Europie Zachodniej — wizerunek przewagi militarnej i moralnej Rosji nad resztą świata stanowił podstawowe ogniwo polityki Rosji w latach poprzednich¹⁵.

Poniżej przedstawiamy podstawowe elementy najnowszej kremłowskiej narracji o II wojnie światowej oraz sowieckim zwycięstwie w niej. Za materiał badawczy posłużyły nam wypowiedzi rosyjskich władz i prorządowych mediów z lat 2014–2017.

RADZIECKI ŻOŁNIERZ JAKO WYZWOLICIEL

Jednym z głównych założeń kremłowskiej narracji o Zwycięstwie jest twierdzenie, że to właśnie Związkowi Radzieckiemu świat zawdzięcza pokój i wolność, że główną, decydującą rolę w zwycięskiej walce z nazistami odegrała Armia Czerwona i że to wielonarodowy lud radziecki, a nie kto inny, wyzwolił Europę spod nazistowskiego jarzma, obronił świat przed „brunatną dżumą”. Zgodnie z oficjalną rosyjską narracją radziecki żołnierz jest wyzwolicielem, nie zaś okupantem czy agresorem. Jeśli mówi się o okrucieństwach wojny, to tylko o okrucieństwie nazistów, np.:

(1) Мы не допустим переписывание истории. Советский солдат останется воином-освободителем, защитником мира от фашистской чумы (Irina Jarowaja, kwiecień 2014).

(2) За свободу родной земли боролся весь многонациональный народ. Все несли тяжелейшую ношу войны. И все вместе совершили бессмертный подвиг спасения Отечества. Определили исход Второй мировой войны. Освободили от нацистов народы Европы (Władimir Putin, 9.05.2015).

(3) 9 мая весь мир, спасенный советскими солдатами от фашистской коричневой чумы, сможет вместе с нами отметить 70-летие Великой Победы (Władimir Putin, 8.01.2015).

(4) Именно советский народ принес свободу другим народам, одержав победу в Великой Отечественной войне (Władimir Putin, 9.05.2016).

(5) Наша страна сыграла решающую роль в разгроме гитлеровской военной машины, в освобождении Европы и мира от нацистского безумия (Władimir Putin, 9.05.2015).

„ŚWIĘTA WOJNA”

Jedną z podstaw kremłowskiej narracji o II wojnie światowej jest również akcentowanie jej sakralnego charakteru. Mówi się, że była

¹⁵ Tamże.

to wojna o prawdę, sprawiedliwość i wszelkie inne cnoty. Żołnierz radziecki zostaje przedstawiony jako synonim moralności, nosiciel wszelkich cnót, bojownik o prawdę, sprawiedliwość itd. Mowa jest o jego wielkiej sile ducha i moralnej niezłomności, np.:

(6) Великая Отечественная навсегда останется священным подвигом нашего народа, призывом жить по совести, держать высоту правды и справедливости, передавать эти ценности от поколения к поколению (Władimir Putin, 9.05.2016).

(7) День Победы является священным праздником, который навсегда останется символом героизма и единения народов, отстоявших в кровопролитных сражениях родную землю и спасших мир от фашизма (Władimir Putin, 8.05.2016).

(8) Память о героизме, великом подвиге и силе духа фронтовиков и тружеников тыла объединяет россиян, питает его нравственные силы (strona internetowa „Jednej Rosji”, 6.05.2016).

(9) Для нас очень важно, что в церемонии возложения цветов к Могиле Неизвестного Солдата, к Вечному огню, в поисковой работе, в работе исторических кружков при вузах очень активно сегодня участвует молодежь. Именно молодежь должна наследовать память о Великой Победе и стать носителем истинных ценностей, традиций, славы, которые показали всему миру наши предки. Эту связь поколений нельзя прервать (Siergiej Żeleznik, 6.05.2016).

O sakralnym charakterze Wielkiej Wojny Ojczyźnianej mówi również patriarcha Cyryl, który nawet zdobył się na odwagę, by określić czerwoarmistów jako „żołnierzy miłujących Chrystusa”, np.:

(10) Мы знаем, что победа в Великой Отечественной войне была праведной победой. Вот почему с самого начала Великая Отечественная война стала именоваться войной священной, то есть войной за правду. А потому и воинство наше, пусть и не было в нем священников и не творилась там общая молитва (хотя личная, частная молитва совершалась почти каждым воином), смело можно именовать воинством христолюбивым. Ведь мы сражались за правду, за Родину, за землю свою, за народ против коварного и жестокого врага (patriarcha Cyryl, 8.05.2016).

PRÓBY FAŁSZOWANIA HISTORII II WOJNY ŚWIATOWEJ I JEJ REINTERPRETACJA W CELU ZDYSKREDYTOWANIA ROSJI

W wielu wypowiedziach rosyjskich władz, jak również w przekazach medialnych mowa o podejmowanych przez bliżej nieokreślonych „onych”¹⁶ realnych bądź domniemanych prób przeinaczania faktów

¹⁶ Zapewne chodzi o wszystkich, których interpretacja II wojny światowej i ocena radzieckiego w niej udziału jest odmienna od oficjalnej linii władz rosyjskich;

związanych z II wojną światową, o dążeniach do ukazania bohater-skich „czerwonoarmistów-wyzwolicieli” w negatywnym świetle, o ich oczernianiu, co zdaniem mówiących ma na celu dyskredytację Zwycięstwa, zdeprecjonowanie niewątpliwych zasług niezłomnego w dążeniu do prawdy i pokoju radzieckiego żołnierza. Ostatecznym zaś celem knowań nieprzyjaciół Rosji w zakresie oceny rosyjskiego udziału w II wojnie światowej jest jej dyskredytacja w oczach światowej opinii publicznej. W wypowiedziach 11–14 autorzy ani razu nie wyjaśniają, wobec kogo formułują swoje zarzuty. Wszędzie jest mowa o jakichś mało konkretnych „onych”. Przejawia się tutaj charakterystyczny dla najnowszego dyskursu rosyjskich władz i ich mediów syndrom obłąkanej twierdzy, polegający na wzbudzaniu poczucia zagrożenia ze strony mniej lub bardziej wyimaginowanego wroga¹⁷ w celu zjednoczenia wokół jednego lidera i jednej idei całej grupy społecznej. Oto przykłady:

(11) Сегодня мы видим не только, к сожалению, попытки переиначить, исказить события той войны, но и циничную, ничем неприкрытую ложь, наглое очернительство целого поколения людей, отдавших практически все этой Победе, отстоявших мир на земле. Иногда язык не поворачивается, чтобы пересказать все эти бесстыдные выводы, наблюдения так называемые, не имеющие ничего общего с правдой.

Их цель понятна — подточить силу и моральный авторитет современной России, лишить ее статуса страны-победительницы со всеми вытекающими из этого международно-правовыми последствиями, разделить и рассорить народы, использовать исторические спекуляции в геополитических играх (Władimir Putin, 17.03.2015).

(12) На сегодняшний день не все понимают, насколько важной является память о Великой Отечественной войне для народа России. Многие занимаются фальсификацией (Siergiej Naryszkin, 22.06.2016).

(13) Те, кто пытается сегодня перевернуть историю, умалить значение подвига нашего многомиллионного народа, поступает бесчестно по отношению к погибшим, защищавшим нашу страну, освобождавшим Европу, уничтожавшим нацизм. Эти люди поступают преступно и по отношению

---

chodzi być może o państwa zachodnie i zapewne o państwa, z którymi postsowiecka Rosja tradycyjnie już prowadzi wojny pamięci, a więc państwa bałtyckie, Polskę i Ukrainę. Nie należy również zapominać o wewnętrznych wrogach Rosji, czyli tzw. piątej kolumnie. Możliwe, że podobne zarzuty były reakcją na bojkot parady zwycięstwa przez liczne zachodnioeuropejskie (i nie tylko) państwa, które nie wysłały tam swoich delegacji.

¹⁷ Zgodnie z narracją rosyjskich władz siłami nieprzyjawnymi Rosji są obecnie: szeroko rozumiany świat zachodni ze Stanami Zjednoczonymi na czele, Ukraina i tzw. piąta kolumna, czyli opozycja wewnętrzna oraz niezależne organizacje pozarządowe działające na terenie Rosji.

к современникам, потому что там, где не чтут историю, не помнят о своих корнях, не отдают дань памяти героям, там начинают рваться к власти неонацизм и происходят страшные человеческие трагедии (Siergiej Żelezniak, 6.05.2016).

(14) Главной темой встречи в годовщину начала Великой Отечественной войны стало искажение правды о тех событиях. Президенту жаловались, что Красную армию пытаются представить в неприглядном свете. Советских воинов называют не освободителями, а оккупантами, пытаясь так принизить значение Советского Союза в победе над фашизмом (<http://www.ntv.ru/novosti/1637869/>, 22.06.2016).

(15) Вблизи наших границ наблюдаются вредные тенденции по героизации нацизма. В последнее время в Европе и других регионах мира пытаются переписать итоги Второй мировой войны (Siergiej Ławrow, 10.07.2015).

Zdaniem mówiących poprzez próby fałszowania historii II wojny światowej pragnie się ukryć swoje własne winy w postaci zdrady, kolaboracji z nazistami, udziału w Holocauście, np.:

(16) Российский лидер призвал мировое сообщество не допустить повторения Холокоста. Путин также назвал безнравственными попытки переписать и исказить историю. «Зачастую за такими попытками стоит желание скрыть собственный позор, позор малодушия, лицемерия и предательства, оправдать прямое или косвенное молчаливое пособничество нацистам» (<https://lenta.ru/news/2015/01/27/putin/>).

PORÓWNYWANIE OBECNYCH WYDARZEŃ I PROCESÓW HISTORYCZNYCH Z REALIAMI SPRZED I Z CZASÓW II WOJNY ŚWIATOWEJ; ROSJA JAKO DOŚWIADCZONY AUTORYTET MORALNY, KTÓRY ROZPOZNAJE ZAGROŻENIA DLA ŚWIATOWEGO POKOJU

Jedną z podstaw najnowszej narracji władz rosyjskich i ich mediów o II wojnie światowej jest również obarczanie odpowiedzialnością za jej wybuch „zachodniego, demokratycznego, oświeconego świata” (zwracam uwagę na ironiczny charakter użycia wyrazu „просвещённый” w wypowiedzi nr 18), który zignorował zagrożenie, jakim w latach 30. XX w. był tworzący się w Niemczech nazizm, i tym samym pośrednio przyczynił się do jego rozwoju i wzmocnienia. Podkreśla się przy tym, że jedynie ZSRR rozpoznał to zagrożenie i wzywał do działań mających zapobiec jego urzeczywistnieniu, co jednak nie spotkało się z szerszym odzewem ze strony państw zachodnich. Wybuchła więc wojna, której można było zapobiec, gdyby — zdaniem mówiących — państwa zachodnie, skupiwszy się nie na hamowaniu ZSRR, a na walce z realnym zagrożeniem, podjęły współpracę w tym

zakresie, do której radzieckie władze nawoływały. We wszystkim tym nie byłoby niczego nadzwyczajnego, gdyby nie to, że z realiami lat trzydziestych XX w. porównuje się obecną postawę państw zachodnich wobec wydarzeń mających miejsce na Ukrainie, mianowicie sugeruje się, że Zachód ignoruje zagrożenie, jakim są nazistowskie — zdaniem mówiących — władze, które stanęły na czele ukraińskiego państwa w wyniku tzw. rewolucji godności¹⁸, np.:

(17) Войну развязали нацисты. Их идеология ненависти, слепая вера в собственную исключительность и непогрешимость, стремление к мировому господству привели к величайшей трагедии XX века.

Главный урок прошедшей войны известен: ее можно было предотвратить. Требовалось своевременно и твердо обуздать распоясавшихся нацистов и их пособников, но этого не произошло. На прямые предложения Советского Союза — нашей страны — о совместных действиях, о коллективной обороне следовал либо прямой отказ, либо эти предложения просто забалтывались.

Руководство некоторых западных стран предпочло политику сдерживания Советского Союза, стремилось поставить его в условия международной изоляции. Однако реальная, страшная, глобальная угроза исходила тогда от нацизма. Его опасность недооценили, просмотрели, не захотели признать, что в просвещенной Европе зарождается и крепнет преступный режим.

Мировое сообщество не проявило бдительности, воли, сплоченности, чтобы не допустить войны, сохранить миллионы и миллионы жизней. Какой еще нужен урок, чтобы сегодня, отбросив старые, истрепавшиеся идеологические разногласия и геополитические игры, объединиться для борьбы с международным терроризмом?

Опасность распространения этой общей угрозы нарастает на наших глазах. Необходимо создавать современную, внеблоковую, равную для всех государств систему коллективной безопасности. Россия открыта для обсуждения этого важнейшего вопроса и неоднократно заявляла о своей готовности к диалогу. Но пока мы вновь, как это было и накануне Второй мировой войны, не видим положительной ответной реакции. Наоборот: НАТО усиливает свою агрессивную риторику и свои агрессивные действия уже вблизи наших границ. В этих условиях мы обязаны уделять особое внимание решению задач, связанных с повышением обороноспособности нашей страны (Władimir Putin, 22.06.2016).

(18) Гитлеровская авантюра стала ужасным уроком для всего мирового сообщества. Тогда, в 30-е годы прошлого века, просвещенная Европа не сразу увидела смертоносную угрозу в идеологии нацизма (Władimir Putin, 9.05.2015).

¹⁸ Warto przypomnieć, że podstawą kremłowskiej narracji o kryzysie ukraińskim jest twierdzenie o nazistowskim przewrocie, który dokonał się na Ukrainie za przyzwoleniem, a nawet przy wsparciu Zachodu.

Warto podkreślić, że w badanych wypowiedziach do próby zbudowania nowego światowego porządku podjętej przez Hitlera porównuje się również rzekome lub rzeczywiste próby utworzenia przez szeroko rozumiany świat zachodni (chodzi głównie o USA) jednobiegunowego, opartego na liberalnych, demokratycznych wartościach świata.

Niekiedy bardziej radykalni autorzy porównują obecny zachodni system społeczno-polityczny do nazistowskiego systemu III Rzeszy. Dokonuje się przy tym daleko idących uogólnień, przypisując cechę właściwą jednemu elementowi zbioru wszystkim jego elementom, np.:

(19) Зная косность брюссельской евробюрократии, трудно предположить здесь какой-то умысел — скорее это знак судьбы, каинова печать преступности между гитлеровской объединенной Европой и нынешней ее Вашингтонской версией в виде ЕС (odnako.org, 23.10.2015).

(20) А объективные сегодняшние обстоятельства (политэкономические, миграционные и пр.) очень уж настойчиво способствуют возрождению и модернизации старого доброго нацизма в качестве базовой идеологии Единой Европы. [...] Триумфальное развитие «единоевропейской» государственности, подпитанное наивысшим достижением прогрессивной «единоевропейской» мысли, было грубо подавлено русскими танками весной 45-го (odnako.org, 17.11.2015).

(21) О том, каковы эти планы, — можно получить представление, если вспомнить, какая вершина западной идеологии была побеждена нами 70 лет назад (odnako.org, 13.03.2015).

WNIOSKI

Podsumowując, możemy stwierdzić, że najnowsza kremlowska narracja o II wojnie światowej kontynuuje wcześniejsze założenia, zgodnie z którymi akcentuje się główną rolę ZSRR w pokonaniu nazistowskich Niemiec i przywróceniu pokoju na świecie, nieskazitelność radzieckiego żołnierza, sakralny charakter Zwycięstwa. Coraz więcej mówi się natomiast o podejmowanych przez bliżej nieokreślonych „onych” próbach fałszowania historii II wojny światowej, choć trudno ustalić, co się za tym hasłem (tzn. próbami fałszowania historii) kryje. Twierdzi się, że zostały one podjęte po to, by po raz kolejny zdyskredytować i powstrzymać (słynne „сдерживание”) Rosję. W kremlowskiej narracji o Zwycięstwie wyraźnie widoczne są elementy antyzachodnie i antyukraińskie. W czasie trwania kryzysu na Ukrainie jednym z jej podstawowych założeń stało się bowiem porównanie nowych ukraińskich władz i jej zwolenników

do „popleczników” nazistów z czasów II wojny światowej, a nowo powstały na Ukrainie system państwowy określa się mianem nazizmu lub neonazizmu. Obecną sytuację geopolityczną na świecie porównuje się z sytuacją sprzed II wojny światowej, przypominając, że wówczas jedynie ZSRR rozpoznał realne zagrożenie, jakim był nazistowski charakter III Rzeszy, a lekceważenie tego zagrożenia ze strony państw zachodnich ma miejsce również dziś. Zatem najnowsza narracja rosyjskich władz i jej mediów o II wojnie światowej doskonale łączy w sobie dwa moim zdaniem podstawowe obecnie filary ideologiczne mające służyć wzmocnieniu jedności rosyjskiego społeczeństwa: pierwszym z nich jest pamięć o Zwycięstwie, drugim zaś niechęć (nienawiść) do (realnego bądź domniemanego) wroga, mianowicie świata Zachodu i Ukrainy. Wracając do postawionego na wstępie pytania, należy stwierdzić, że badane wypowiedzi potwierdzają, iż pamięć o radzieckim zwycięstwie w II wojnie światowej jest jednym z głównych filarów, na których buduje się obecnie tożsamość rosyjskiego społeczeństwa.

REFERENCES

- Chawryło, Katarzyna. “Stalin w dzisiejszej Rosji. Popularny i potrzebny” <<https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2017-10-31/stalin-w-dzisiejszej-rosji-popularny-i-potrzebny>>.
- Dubin, Boris Vladimirovich. “‘Krovavaya’ voyna i ‘velikaya’ pobeda”. *Otechestvennye zapiski* 2004, no. 5 [Дубин, Борис Владимирович. “‘Крoвoвая’ война и ‘великая’ победа.” *Отечественные записки* 2004, № 5] <<http://www.strana-oz.ru/2004/5/krovavaya-voyna-i-velikaya-pobeda>>.
- Gudkov, Lev. “Proslavlenye Pobedy — sposob kollektivnogo samoutverzhdjenja” [Гудков, Лев. “Прославление Победы — способ коллективного самоутверждения.”] <<https://lenta.ru/articles/2016/05/07/9may/>>.
- “Kakoye proshloyenuzhno budushchemu Rossii” [“Какое прошлое нужно будущему России”] <<https://komitetgi.ru/service/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BA%D0%B0.pdf>>.
- Kolesnikov, Andrey. “Khotat li russkiye voynny. Voyna i terror v vospriyatii rossiiyan” [Колесников, Андрей. “Хотят ли русские войны. Война и террор в восприятии россиян”] <<http://carnegie.ru/2016/03/21/ru-pub-63077>>.
- Koropow, Nikolaj. “Ustawy memorialne w Rosji i na Ukrainie: krzyżujące się historie.” *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 2015, no. 2. 167–216.
- Miller, Aleksej. “Polityka pamięci w Rosji. Rola czynników niepaństwowych.” *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 2015, no. 2. 123–151.
- Siegień, Wojciech. “Naprzód ku przeszłości! Nauczanie historii a zmiany ideologii państwowej w Rosji na początku XXI wieku.” *Forum Oświatowe* 2016, no. 2 (56). 185–202.

Sobol, Alina. Stolarz, Agata. "Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej w świetle obchodów 71. rocznicy wyzwolenia Auschwitz." *Komentarze Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej* 2016, № 3 <<http://www.iesw.lublin.pl/komentarze/KIESW-2016-3.pdf>>.